

Sygn. akt II CSK 82/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Jan Górski

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa P. N.
przeciwko Skarbowi Państwa - Sądowi Okręgowemu w S.
o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 listopada 2017 r.,
skargi kasacyjnej powódki
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 29 czerwca 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

1) oddała skargę kasacyjną

**2) przyznaje adwokatowi D. J. od Skarbu Państwa Sądowi
Apelacyjnego w (...) kwotę 5400,- (pięć tysięcy czterysta) złotych
powiększoną o należny podatek VAT z tytułu kosztów
nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu w
postępowaniu kasacyjnym**

3) nie obciąża powódki kosztami postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 22 grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w S. pozbawił w całości wykonalności tytuł wykonawczy – wyrok Sądu Rejonowego w S. z dnia 14 kwietnia 2003 r. w zakresie punktu 4, któremu Sąd Rejonowy w S. postanowieniem z dnia 24 marca 2015 r. nadał klauzulę wykonalności. We wspomnianym punkcie 4 wyroku, Sąd orzekł na podstawie art. 46 § 1 k.k. o obowiązku naprawienia przez K. W. - uznaną za winną przywłaszczenia pieniędzy z kasy sądu, w którym pracowała i została skazana na karę pozbawienia wolności - wyrządzonej szkody w całości, przez zapłatę na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w S. kwoty 271 699,98 złotych. Rozstrzygając o pozbawieniu wykonalności tytułu wykonawczego, Sąd Okręgowy uznał, że obowiązek mający podstawę w art. 46 § 1 k.k. nie wszedł na mocy art. 922 k.c. do spadku po zmarłej w 2010 r. K. W., jako obowiązek ściśle osobisty, związany z osobą sprawcy szkody. Ponadto, odwołując się do art. 5 k.c. Sąd uznał, że zobowiązanie powódki do realizacji obowiązku zapłaty byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

W wyniku rozpoznania apelacji strony pozwanej – Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w S., Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 29 czerwca 2016 r. zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalił powództwo, rozstrzygając o kosztach postępowania. Uznał, że obowiązek naprawienia szkody wynikał z zobowiązania cywilnoprawnego, opartego na zasadach prawa cywilnego, a wskazanie podstawy formalnej w postaci obowiązującej w chwili orzekania treści art. 46 § 1 k.k. było związane z orzeczeniem w sprawie karnej i możliwym rozstrzygnięciem w wyroku karnym także o naprawieniu szkody, nie mającym charakteru sankcji karnej.

W skardze kasacyjnej powódka zarzuciła Sądowi Apelacyjnemu naruszenie zaskarżonym wyrokiem przepisów prawa materialnego, tj. art. 46 § 1 k.k. przez jego błędną wykładnię, polegającą na wadliwym zakwalifikowaniu środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody jako odszkodowania o charakterze cywilnoprawnym, z pominięciem jego podstawowej funkcji represyjnej; art. 922 § 2 k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na uznaniu, że naprawienie szkody

orzeczone jako środek karny jest obowiązkiem (długiem spadkowym), który wchodzi w skład masy spadkowej; art. 5 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i nie uznanie egzekucji wobec powódki jako naruszającej zasady współżycia społecznego w postaci zasad słuszności, sprawiedliwości oraz indywidualizacji odpowiedzialności prawnokarnej. Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w części oddalającej powództwo i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcie o kosztach postępowania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany Skarb Państwa wniosł o jej oddalenie w całości i zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznanie skargi kasacyjnej wymaga dokonania oceny, czy orzeczone w sprawie karnej na podstawie art. 46 § 1 k.k. zobowiązanie skazanej, obecnie spadkodawczyni, do naprawienia szkody wyrządzonej popełnionym przestępstwem, wchodzi w skład spadku na podstawie art. 922 k.c.

W kwestii tej zarysowały się dwa stanowiska. Pierwsze, według którego obowiązek określony w art. 46 § 1 k.c. nie stanowi obowiązku majątkowego, o którym jest mowa w art. 922 § 1 k.c., lecz obowiązek zmarłego ściśle związany z jego osobą i przez to nie stanowi długu, za który odpowiedzialiby spadkobiercy (art. 922 § 2 k.c.). Jako obowiązek osobisty dług ten jest zobowiązaniem, które wygasło na skutek zdarzenia powstałego już po wydaniu tytułu wykonawczego (śmierć dłużnika), o czym stanowi art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c., będący dla spadkobierców podstawą powództwa przeciwegzekucyjnego. Pogląd taki wynika z położenia nacisku na penalny charakter zastosowanego środka wobec skazanego, umieszczonego w kodeksie karnym jako rodzaj kary dodatkowej o funkcji również resocjalizacyjnej, nakładającego obowiązek jego spełnienia przez samego skazanego, a nie przez osobę, która mogłaby to uczynić za niego. Pewne elementy natury cywilnoprawnej nie zmieniają głównej funkcji tego środka, którą jest ukaranie skazanego sprawcy (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 lipca 2009 r., V KK 124/09, nie publ. oraz w uchwale z dnia 21 grudnia 2006 r., III CZP 129/06, OSNC 2007, nr 10, poz. 151).

W drugim stanowisku, podkreślającym kompensacyjny charakter obowiązku naprawienia szkody zwraca się uwagę na to, że nałożenie takiej postaci kary dodatkowej na skazanego sprawcę szkody ma na celu ułatwienie sytuacji poszkodowanego. Nie musi on wytaczać odrębnego powództwa, odszkodowanie należy się jemu, a nie Skarbowi Państwa, a przed wydaniem orzeczenia sąd bada przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej według zasad prawa cywilnego, w tym ustala wysokość szkody. Mimo zatem, że formalnie art. 46 § 1 k.k. stanowi karę dodatkową, to funkcja kompensacyjna dominuje nad sankcją karną, co sprawia, że prezentowane jest stanowisko pośrednie, wskazujące na pełnienie przez powołany przepis prawa karnego zarówno funkcji penalnej, jak i kompensacyjnej, mających równorzędne znaczenie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2005 r., V KK 355/04, nie publ. oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 31/11). W doktrynie prawa karnego pojawiło się nawet twierdzenie, ukazujące ewolucję poglądów w omawianej kwestii, słusznie powołane w odpowiedzi na skargę kasacyjną, że w razie konfliktu funkcji kompensacyjnej z prawnokarną, pierwszeństwo należy nadać funkcji kompensacyjnej.

Sąd pierwszej instancji przyjął pierwszy pogląd, trafnie zweryfikowany przez Sąd Apelacyjny, który uznał dokonane ustalenia faktyczne za prawidłowe, w sytuacji nadania orzeczeniu sądu karnego, wydanemu na podstawie art. 46 § 1 k.k. klauzuli wykonalności, nakazującemu osobie skazanej za przestępstwo przeciwko mieniu, naprawienie szkody przez zapłatę określonej kwoty – przeciwko spadkobiercom, z ograniczeniem ich odpowiedzialności do wartości ustalonego w spisie inwentarza stanu czynnego spadku. Sąd drugiej instancji przyjął zatem, że obowiązek naprawienia szkody, mimo jego oparcia na przepisach prawa karnego i uznania za karę dodatkową, spełnia funkcję odszkodowawczą wobec poszkodowanego, stając się równorzędnym pod tym względem orzeczeniem z rozstrzygnięciem, które o takiej samej treści zostałoby wydane w postępowaniu cywilnym.

Należy poprzeć argumenty zawarte w uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2015 r. w sprawie V CSK 482/14, które w istotnej części zostały przytoczone w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego. Na podkreślenie zasługuje stwierdzenie, że cywilnoprawny charakter

zobowiązania, które powstało z czynu będącego przestępstwem wynika z brzmienia art. 46 § 1 k.k., według którego sąd karny orzeka o obowiązku naprawienia szkody w całości lub w części, a przepisów prawa cywilnego nie stosuje się tylko do przedawnienia roszczeń i możliwości zasądzenia renty. Oznacza to, że poza tymi wyjątkami przepisy prawa cywilnego decydują o odszkodowaniu należnym za szkodę wywołaną przestępstwem, będącym w rozumieniu prawa cywilnego czynem niedozwolonym. Podzielić należy wniosek przyjęty w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że nie ma racjonalnych przyczyn do różnicowania charakteru orzeczenia o odszkodowaniu, jeżeli jest taka sama podstawa materialna orzeczenia, w zależności od tego, czy orzeczenie to wydał sąd karny, czy sąd cywilny. Nie ma też normatywnych przeszkód, aby orzeczenie sądu karnego o odszkodowaniu, wydane na podstawie przepisów prawa cywilnego, w zakresie praw i obowiązków podmiotu, którego dotyczy, wywołało takie same skutki jak orzeczenie sądu cywilnego.

Nie ma więc racji skarżąca, która w uzasadnieniu skargi kasacyjnej pomija dyskusję na temat charakteru obowiązku nałożonego na sprawcę przestępstwa i wyrządzenia szkody w wyroku karnym, na podstawie art. 46 § 1 k.k. oraz ewolucji poglądów w tej mierze, a skupia się tylko na tych wypowiedziach, które – jej zdaniem – potwierdzają podniesiony zarzut nietrafnej interpretacji zarówno tego przepisu, jak również art. 922 k.c. Z wcześniejszych wywodów wynika, że powołane przez skarżącą orzeczenia Sądu Najwyższego nie są tak jednoznaczne, jak twierdzi oraz, że dotyczyły one głównie kwestii odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej, a problemy, o jakich mowa w niniejszej sprawie nie miały podstawowego znaczenia. Tak zwłaszcza należy odczytywać w całości uzasadnienie powołanej wcześniej uchwały Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 31/11. Spadkobiercy dziedziczą bowiem długi wynikające z zobowiązań sprawcy do naprawienia szkody, jeżeli powstały za życia takiej osoby, a potwierdza to odszkodowawczy charakter obowiązku nałożonego na sprawcę na podstawie art. 46 § 1 k.k.

Jest to odmienny środek nałożony na sprawcę, niż nawiązka, która według art. 46 § 2 k.k. jest karą majątkową, wymierzaną osobiście skazanemu sprawcy na podstawie dyrektyw prawa karnego, tak jak to podnosi skarżąca, a nie według

przesłanek dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej w przepisach prawa cywilnego (postanowienie Sądu Najwyższego w sprawie V CSK 482/14). Oceny takiej nie zmienia nowelizacja przepisów prawa karnego i nowe brzmienie art. 46 § 1 k.k., poczynwszy od dnia 1 lipca 2015 r. Po pierwsze dlatego, że zobowiązanie powstało na gruncie poprzednio obowiązującej treści tego przepisu, a po drugie, ponieważ nowelizacja nie zmieniła wskazanej interpretacji, chociaż z pewnością przyczyniła się do usunięcia występujących wcześniej wątpliwości, wymagających podjęcia odpowiedniej interpretacji przez orzecznictwo i doktrynę.

Z podniesionych względów niewykonany przez spadkodawcę obowiązek odszkodowawczy, należący do klasycznych długów spadkowych jest objęty ogólną regułą, zawartą w art. 922 § 1 k.c. i w tym zakresie skarga kasacyjna nie podlega uwzględnieniu.

Nie można się również zgodzić z zarzutem naruszenia art. 5 k.c. w stosunku do skarżącej, w wypadku przyjęcia obowiązku naprawienia szkody w skład długów spadkowych. Kwestię wyjaśnił przekonująco Sąd drugiej instancji, przywołując także odpowiednie orzecznictwo, a mianowicie, że nie można w sprawie dopatrzeć się niesprawiedliwości wobec spadkobierczyni, która odpowiada za długi spadkowe z dobrodziejstwem inwentarza, a zatem tylko do wartości ustalonego w spisie inwentarza stanu czynnego spadku. Nie jest zatem zobowiązana do spłaty zadłużenia spadkodawczyni, ponad aktywa spadku. Może to prowadzić do nieuzyskania żadnego przysporzenia majątkowego przez skarżącą, będącą spadkobierczynią ale nie obciąży to jej własnego majątku, poza chwilowymi uciążliwościami, o których wspomina skarga, związanymi z koniecznością ustalenia aktywów spadku i ograniczenia egzekucji tylko do nich. Nie można więc tego łączyć z nieodpowiedzialnością powódki za przestępstwo zaboru mienia popełnione przez spadkodawczynię, ani z młodym wiekiem skarżącej oraz brakiem relacji ze spadkobierczynią za jej życia, jak również z zasadami słuszności i sprawiedliwości, skoro będąc osobą w kręgu spadkobierców, która nie odrzuciła spadku ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe na ogólnych zasadach. Podobnie wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 sierpnia 2017 r., II CSK 844/16, w wyniku rozpatrzenia skargi kasacyjnej drugiej ze spadkobierczyń,

również dziedziczącej spadek z dobrodziejstwem inwentarza po tej samej spadkodawczyni.

W tym stanie rzeczy należało na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzec jak w sentencji, rozstrzygając o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 102 k.p.c., a o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym na podstawie § 2, § 8 pkt 7 i § 16 ust. 4 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz. U. z 2016 r., poz. 1714).

aj

r.g.